

Kanta tekoälyn käyttöön tulkkauksessa

Tekoälyn soveltamiseen kääntämisessä ja tulkkauksessa liittyy merkittäviä huolenaiheita sekä ammattitulkkiensa että tulkattavien henkilöiden kannalta. Yli 65 000:ta kääntäjää, tulkkiä ja terminologia yli 65 maassa edustava International Federation of Translators (FIT) vastustaa jyrkästi tulkkiensa korvaamista valvomattomalla, automaattisella konetulkkauskalla ja -kääntämisellä, sillä tämä luo kestämättömiä riskejä ja virheen mahdollisuuksia ja horjuttaa vakavasti ammattitulkkiensa ja -kääntäjien asemaa. Esiin on jo tullut tapauksia, joissa hallitukset ja järjestöt ovat osoittaneet kiinnostusta valvomattomien tekoälytyökalujen käyttöön kääntämisessä tai tulkkauksessa.

Viime vuosikymmeninä on maailmanlaajuisesti panostettu yhä laajemmin akkreditointeihin ja laadunvalvontaan, koulutuksen lisäämiseen ja jatkuvaan ammatilliseen kehittymiseen. Pelkäämme, että tekoälyn käytön lisääntyminen heikentää merkittävästi osaamista ja ammattitaitoa elintärkeillä osa-alueilla ja johtaa ammatillisen osaamisen vähenemiseen ja aktiivisesti toimivien ammattilaisten määrän romahtamiseen. Kun otetaan lisäksi huomioon viimeaikaisten globaalien tietoteknisten käyttökatkojen aiheuttamat ongelmat ja niiden paljastamat haavoittuvuudet, ammattitaitoisten ihmisten korvaaminen kokonaan tekniikalla on äärimmäisen riskialtis päätös, johon liittyy hyvin vakavia vastuukysymyksiä ja yksilöille todellisia konkreettisia seurauksia.

Tšekin tasavallan tapaus

Tärkeä esimerkkitapaus on Tšekin tasavallassa valmisteltu ulkomaalaisten maahantuloa ja asumista (ulkomaalaislakia) koskeva lakiluonnos (MV-132202-9/OBP-2022), jonka osiossa 477 (1) todetaan seuraavaa: ”Hallintoviranomainen voi käyttää menettelyiden aikana tulkkaukseen virallisen oikeustulkkiensa ja -kääntäjien listalle rekisteröidyn tulkin sijaan sertifioidua teknistä laitetta.” Tämä on erittäin ongelmallista.

Tšekin tasavallassa tulkkiensa käytöstä on säädetty lailla 354/2019 Sb., ja niin siinä kuin perustuslaissa ja kansainvälisissä sopimuksissa, kuten Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, taataan oikeus tulkin käyttöön. Nykyisellään laki 354/2019 Sb. määrää, että tulkkiensa on suoritettava tulkkaukset henkilökohtaisesti ja että tulkkiensa voivat toimia vain henkilöt, ja uusi lakiluonnos on tämän kanssa ristiriidassa.

Sertifioidujen tulkkiensa korvaaminen ”sertifioidulla teknisellä laitteella” herättää vakavan huolen tulkkauksen täsmällisyydestä, puolueettomuudesta ja selkeydestä arkaluontoisissa lainsäädännöllisissä ja hallinnollisissa menettelyissä.

Oikeus tulkin käyttöön

Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on lain suojaama perusoikeus (Euroopan ihmisoikeussopimuksen artikla 6, Intra-amerikkalaisen ihmisoikeussopimuksen IACHR:n artikla 8 ja Tšekin tasavallan laki 354/2019 Sb.). Ulkomaalaiset, jotka eivät puhu oikeudessa käytettyä kieltä, ovat lain mukaan oikeutettuja tulkin käyttöön tämän oikeuden toteutumiseksi. ”Sertifioidun teknisen laitteen” avulla tehty mahdollinen virheellinen tulkkaukset voi johtaa yksilön oikeuksien rikkomiseen.

Tulkin saatavuus

Konetulkkauksen käyttöä hätäratkaisuna tulkkien puutteen paikkaamiseen ei voida hyväksyä – se ei täytä lainsäädännöllistä vaatimusta tulkin tarjoamisesta ja se lisää vahingollisten vaikutusten ja oikeusrikkomusten riskiä. Toimiva tulkkaus edellyttää muutakin kuin vain jonkinlaista kääntämistä; se edellyttää tarkkuutta ja inhimillistä toiminnan ohjausta.

Vastuu

Tekniikan käyttö lakisäätöissä ja hallinnollisissa menettelyissä tuo mukanaan myös kysymyksen vastuullisuudesta. Ihmistulkkia voidaan pitää vastuussa tekemistään virheitä, teknistä laitetta ei. Kun koneen tuottamat virheet eivät ole kenenkään vastuulla, menettelyjen oikeudenmukaisuus ja luotettavuus vaarantuvat vakavasti. Kaikkien menettelyjen osapuolten tulee olla vastuussa toimistaan ja niiden seurauksista, ja näin ollen myös laitteiden toimittajia tulee voida pitää vastuussa laitteiden virheistä.

Oikeus oikaisuun

Tšekin tasavallan ulkomaalaislaissa todetaan, että ulkomaalainen voi esittää vastalauseen tulkkauksen epätasallisuudesta tulkkauksitilanteen päättymiseen asti. Yleensä ulkomaalainen ja häntä haastatteleva viranomaisena eivät kuitenkaan puhu molempia kieliä, jolloin konetulkkauksen laadun arviointi ja oikaisuvaatimuksen esittäminen vaaditun aikarajan sisällä käy mahdottomaksi. Nykyisellään lakiluonnos siis käytännössä evää ulkomaalaiselta oikeuden vastineen esittämiseen ja oikaisuun.

Salassapito

Konekääntäminen ja tekoäly eivät pysty luotettavasti takaamaan menettelyjen vaatimaa salassapitoa, mikä aiheuttaa riskejä yleisen tietosuojasetuksen ja muiden yksityisyydensuojaa koskevien lakien nojalla.

Inhimillinen tilanne

Osion 477 (1) mukaisesti tulkkausta tarvitsevat henkilöt ovat todennäköisesti traumatisoituneita ja hyvin stressaavassa tilanteessa vailla riittävää sosiaalista ja taloudellista sekä läheistensä tukea. He ovat erittäin haavoittuvassa asemassa, minkä vuoksi tarkka ja ymmärtävä tulkkaus on kriittisen tärkeää. Lakiluonnoksen soveltaminen sellaisenaan pahentaisi edelleen heidän haavoittuvaista asemaansa.

Tekniikan rajoitukset

Lakiluonnoksessa ei tarkenneta, mitä ”sertifioidulla teknisellä laitteella” tarkoitetaan, mutta selittävässä muistiossa viitataan ”konekäännösohjelmistoon”¹. Konekääntämisen kyvyt on osoitettu rajallisiksi² puheen tunnistuksen eri osa-alueilla, esimerkiksi modulaation, äänenvoimakkuuden, sävelkorkeuden, murteiden ja kielellisten nyanssien osalta. Virheet ovat paljon suurempia harvinaisissa kieliyhdistelmissä ja kielissä, joista on saatavissa rajoitetusti

dataa ohjelmistojen opettamiseen. Pienistäkin virheistä voi koitua vakavia seurauksia lainkäytöllisissä tilanteissa. Automatisoitu kääntäminen kielten välillä on (ja tulee todennäköisesti olemaan) kaukana virheettömästä vielä huomattavan aikaa tulevaisuudessa³. Konekääntäminen on vain kääntämisen työkalu, eikä se vastaa tulkkauspalvelua. Se ei pysty huomioimaan kattavasti kulttuurieroja ja kontekstuaalisia vivahteita, jotka ovat kriittisen tärkeitä tulkkaustilanteissa, joissa on kyse vakavista asioista, kuten Tšekin tasavallan tapauksessa kuviteltavissa olevat tilanteet.

Kulttuurisidonnaiset tekijät

Kulttuurien tuntemus ja nonverbaalinen viestintä ovat tulkkauksessa olennaisen tärkeitä. Tekniikka ei pysty välittämään kulttuurisia vivahteita, kehonkieltä, idiomaattisia ilmaisuja ja kontekstista riippuvia merkityksiä riittävästi, mikä voi johtaa tulkintavirheisiin ja niistä seuraaviin haittoihin ja oikeudenloukkauksiin.

Ottaen huomioon nämä huolet kantamme on, että osio 477 tulisi poistaa lakiluonnoksesta tulkkauspalveluiden luotettavuuden ja oikeudenmukaisuuden varmistamiseksi Tšekin tasavallassa.

Päätelmä

Tekoälypohjainen konekääntäminen on tällä hetkellä teknologiana epäluotettavaa eikä se ole riittävän kehittyntä korvaamaan kääntäjiä ja tulkkeja arkaluonteisissa lainsäädännöllisissä tilanteissa, etenkin maahanmuuttolakia sovellettaessa. Tekoälyä ei voida käyttää valvomattomassa muodossa, ja se edellyttää ihmisen ohjausta sekä nyt että vielä pitkälti tulevaisuudessa. Sen käyttöä puoltavat taloudellisista näkökulmista juontavat argumentit eivät myöskään päde, sillä virheistä koituvat kustannukset ylittävät asianmukaisen, ihmisen ohjaaman käytön kustannukset. Tekoälyn käyttäminen valvomattomana automatisoidussa tulkkauksessa konekääntämiseen perustuvia menetelmiä hyödyntäen ei täytä yllä kuvattuja kriteerejä eikä sitä tulisi taten käyttää lainkaan sen kaltaisissa tilanteissa, joihin Tšekin tasavallan lakiluonnoksessa viitataan.

¹ Tämä viittaa siihen, että sisältöjä on mahdollisesti tarkoitus välittää osapuolille niin, että puhe muutetaan tekstiksi, teksti konekäännetään ja teksti muutetaan puheeksi.

² <https://www.theguardian.com/us-news/2023/sep/07/asylum-seekers-ai-translation-apps>

³ Katastrofaalisten virheiden ("catastrophic errors") käsite relevantissa tieteellisessä kirjallisuudessa: [Kocmi et al., 2021](#), p.160.